

2. <http://www.ukr.stat.gov.ua>.
3. <http://www.ukr.stat.gov.ua>.
4. http://www.mns.gov.ua/annual_report/2007/content_1.ua.php?m=B5.
5. <http://www.americaru.com/news/11788>.
6. Данилишин Б.М. Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління : [монографія] / Данилишин Б.М. – К. : «Нічлава», 2001. – 260 с.

Надійшла 06.09.2011

УДК 330.332. 01

С. Р. ПАСЄКА

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА УМОВА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуті та узагальнені складові механізми соціальної безпеки суб'єктів господарювання в контексті ієрархії інтересів «держава — колектив — особистість» та визначені та визначені умови ефективного розвитку соціально-трудового потенціалу. Окреслена роль державної діяльності в напрямку забезпечення соціальної безпеки особистості як основного ресурсу суб'єктів господарювання.

The ingredients of the mechanisms for social safety of management subjects in the context of interest hierarchy "state – collective – personality" are considered and generalized in the article; the conditions of efficient renewal and development of social labour potential are determined. The role of state activity in the direction of providing a social security of a personality as a main resource of management subjects is defined.

Ключові слова: соціальна безпека, соціально-трудовий потенціал, соціальна безпека особистості.

Вступ. За сучасних умов розвитку ринкових відносин соціальна складова стає чинником досягнення результативності управлінських інформаційних технологій, створення доданої вартості, конкурентоспроможності, ефективності виробництва. Практика показує, що за стрімкого зростання глобальної конкуренції, заснованої на створенні наукомістких продуктів, соціальна безпека стає ключовою умовою розвитку суб'єктів господарювання. Ефективне її використання за таких умов є найважливішою конкурентною перевагою підприємств, а в остаточному результаті – конкурентною перевагою національної економіки.

Однак, за умов низького рівня сформованості ринкових інститутів, категорія "соціальна безпека" відображає неоднозначний характер економічних відносин. Як свідчить практика, її роль в житті суспільства недооцінюється та неоднозначно сприймається як бізнес-структурами, так і державними інститутами, що проявляється у певних вадах законодавства, яке регламентує соціальні відносини; у недостатньому фінансуванні соціальної сфери, що знижує прагнення до наукових досліджень, розробок і запровадження інновацій.

Особлива теоретична і практична значимість зазначеної проблеми визначається потребою аналізу й узагальнення наявних досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців в сфері вивчення ролі і значення соціальних засад у діяльності суб'єктів господарювання для економічного та суспільного прогресу. Саме ці обставини обумовили вибір теми дослідження, постановку мети, її структуру.

Соціально-економічні аспекти безпеки суб'єктів господарювання знайшли відображення в роботах зарубіжних учених: Е. Алтіна фон Гейсау, П. Боулдера, Брукінга, Л. Едвінссона А. Вестінга, Е. Гудвіна, С. Дурнхама, Р. Шеннона і вітчизняних: І.О. Александрова, Б.М. Андрушківа, О.І. Амоші, С.В. Белова, О.С. Власюка, В.М. Гейця, О.А. Грішної, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, А.М. Колота, Е.М. Лібанової, В.А. Ліпкана, Л.М. Логачової, В.І. Мунтіяна, О.Ф. Новікової, Б.В. Прикіна, О.М. Русака, П.Т. Саблука, Г.В. Теплинського, С.П. Ткачука, В.М. Трегобчука, М.І. Фашевського, М.Г. Чумаченка, Л.Г. Шамаєвої, А.А. Чухна, В.І. Ярочкіна та ін.

Однак, обсяг досліджень і ступінь наукової розробленості проблеми формування і використання соціальної безпеки загалом ще не можна назвати вичерпним.

Основний розділ. Соціально-орієнтована економіка передбачає залучення значних зусиль всіх суспільних інститутів щодо формування повноцінної системи соціального захисту кожного суб'єкта господарювання. Ця система повинна забезпечити прийнятний рівень і якість життя, надійно захистити людину від негативних явищ ринкової економіки. Дослідження суті соціальної безпеки і розкриття процесів її забезпечення — необхідна умова цілеспрямованої практичної діяльності у сфері формування стану безпеки суспільства, держави та особистості, тому можна стверджувати, що саме в процесі реалізації діяльності щодо забезпечення економічної безпеки виявляється її безпосередній зв'язок з реальними процесами економічного життя. Забезпечення соціальної безпеки має характер комплексної діяльності, що одночасно охоплює різні сфери як соціальної, так і економічної, політичної та інших видів активності (фінансову, енергетичну, працересурсну, продовольчу, екологічну, техногенну, науково-технологічну,

зовнішньоекономічну тощо). Це організована, цілеспрямована діяльність, головним критерієм якої є захист національних інтересів, і тому ключова роль у її забезпеченні належить державі.

Забезпечення необхідного рівня соціальної безпеки потребує виявлення важливіших зв'язків і взаємозалежностей в сучасному житті суспільства, що виступають об'єктом цілеспрямованого впливу, з метою підвищення рівня безпеки суб'єктів господарювання, надання цим процесам системного характеру. За сучасних умов система безпеки набуває юридичної форми закріплення особливостей, цілей і завдань діяльності щодо забезпечення соціально-економічної безпеки. У категоріях системи безпеки держава прагне формалізувати діяльність із формування належного рівня розвитку соціально-економічної сфери, законодавчо закріпити її як одну з найважливіших функцій. Побудова системи забезпечення безпеки та її юридична констатація визначаються, передусім, особливостями виробничих взаємин у суспільстві. Тому об'єктивною основою забезпечення соціальної безпеки виступають процеси, що формують економічний базис. Сукупність таких процесів є результатом дії механізму забезпечення соціально-економічної безпеки. Механізм забезпечення соціальної безпеки — це система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання соціально-економічним загрозам. Цей механізм поєднує сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя колективу в їхньому саморозвитку, у динаміці. На перше місце в ньому виходить вплив держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері через вироблення граничнодопустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів. Він повинен адекватно відображати зміни у виробничих взаєминах працівників з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Але тут існує тісний зв'язок не лише з процесами економічного базису, а й надбудовними взаєминами безпеки, відповідно до цілей, завдань, ідеології суспільного розвитку всієї країни. Механізм забезпечення соціальної безпеки здатний ефективно функціонувати лише за виконання належних вимог:

- комплексність, тобто необхідність обліку всіх напрямів і форм прояву відносин, що впливають на стан безпеки;
- системність, тобто врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх чинників – елементів соціально-економічного простору вищого рівня, що, з одного боку, накладають певні обмеження на функціонування механізму соціальної безпеки, а з іншого – відкривають додаткові можливості для його ефективності;
- варіантність (альтернативність), тобто виявлення й обґрунтування кількох варіантів розв'язання суперечностей, розрахунку траєкторій соціально-економічного розвитку в межах функціонування єдиного механізму забезпечення економічної безпеки;
- безумовний пріоритет здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримку нормальних умов її існування;
- прийнятний ризик, тобто реалізація доступних заходів, спрямованих на захист людини в ринковому середовищі і недопущення подолання граничних ситуацій.

Українська економіка в умовах кризи характеризується низкою серйозних диспропорцій та суперечностей, гострою нестачею ресурсів і надмірною нестійкістю соціальних показників. У зв'язку з цим зростають роль і вимоги до інформаційно-аналітичної системи спостережень за динамікою показників соціально-економічної безпеки, тому тут зростає роль державної статистики, її об'єктивності, компетентності та масштабності охоплення об'єктів спостереження, якості інформації і т. ін.

Соціальну безпеку правомірно розглядати не тільки як захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність держави створювати механізми реалізації та захисту вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства та кожного суб'єкта господарювання. Тому основними напрямками державної діяльності з цього аспекту є:

- виявлення випадків, коли фактичні або прогнозні параметри економічного розвитку відхиляються від граничних значень соціальної безпеки;
- розробка комплексних державних заходів щодо виходу із зони небезпеки;
- організація роботи з реалізації комплексу заходів задля подолання або недопущення виникнення загроз у соціальній сфері;
- експертиза рішень, що приймаються з фінансових і господарських питань, з позиції соціальної безпеки. (законодавчі та інші нормативні правові акти неодмінно мають пройти експертизу на предмет соціальної безпеки);
- організація системи контролю за виконанням заходів щодо усунення загроз у соціальній сфері.

Механізм забезпечення соціальної безпеки часто розглядається з погляду необхідності забезпечення економічного розвитку як найактуальнішого імперативу. Забезпечення необхідних темпів економічного зростання вважається головним економічним завданням, вирішення якого пов'язане з абсолютним і відносним збільшенням ВВП, подоланням бідності, формуванням ефективного середнього класу як основи соціально-економічної стабільності в країні. Економічне зростання приводить до комплексного вдосконалення соціально-економічних взаємин у суспільстві, що, безумовно, відповідає цілям забезпечення соціальної безпеки. Але тут існує суперечність інтересів. Досягнення економічного зростання не можна

цілком ототожнювати з процесами й механізмами забезпечення соціальної безпеки, хоча не можна заперечувати й наявність тісного діалектичного взаємозв'язку між ними. Важливим є врахування тенденцій розвитку соціальних процесів, поліпшення рівня життя населення, розв'язання проблем продовольчої та працересурсної безпеки, забезпечення умов ефективного соціального партнерства, які мають супроводжувати економічний поступ суспільства, згодом перетворюючись на його основу.

За постійної наявності деструктивних впливів економічного, політичного й соціального походження зростає необхідність безперервної діяльності щодо забезпечення соціальної безпеки, розвитку і вдосконалення її форм і напрямів. При цьому така діяльність органічно переростає в систему відтворення соціальної безпеки, що виступає як безперервний процес здійснення всіма суб'єктами комплексу заходів із досягнення соціально безпечного стану функціонування і розвитку. Необхідність відтворювального характеру забезпечення соціальної безпеки доводить і аналіз матеріальної основи цієї діяльності, а саме – економічного кругообігу прибутків і витрат у масштабах як національної економіки, так і окремих її суб'єктних рівнів.

Важливість ролі держави проявляється ще і в тому, що сам перебіг процесів сучасного соціально-економічного саморозвитку не гарантує не тільки скоординованих дій у сфері забезпечення безпеки, а й установлення суспільно необхідних цілей з використанням відповідних механізмів. Без зовнішнього регулятивного впливу цільова спрямованість механізму безпеки мала б ситуативний характер, виражаючи переважно тактичні пріоритети окремих суб'єктів соціально-економічної системи. Тому ключова роль держави полягає передусім у визначенні напрямку забезпечення безпеки, системи узгоджених цілей, які б розділялися всіма суб'єктами господарювання як цілі здійснення власної соціально-економічної діяльності. Базою таких регулятивних впливів виступає узгодження соціально-економічних інтересів. Це узгодження інтересів реалізується за допомогою централізованого директивного державного впливу, а також на основі ідеологічної пропаганди, в основі якої лежить сувора ієрархія інтересів «держава–колектив–особистість».

Соціальна безпека сприяє ефективному відтворенню і розвитку соціально-трудового потенціалу суб'єктів господарювання і включає в себе, по-перше, базову захищеність працівника, яка полягає у сприйнятті людиною її безпеки у сім'ї, на виробництві, в побуті, в місці проживання і в державі. Це збалансоване харчування, оплата житла, медичне обслуговування, освіта, пенсійне забезпечення тощо. Крім того прогнозовані і мінімізовані соціальні ризики, пов'язані з втратою роботи, тривалою затримкою заробітної плати, тяжкою хворобою або травмою. По-друге, захищеність доходу працівника, коли реальний дохід перевищує прожитковий мінімум і дозволяє робити заощадження, які захищені від знецінювання. По-третє, захищеність професійних навичок, тобто можливість працювати за обраною професією. Однак, часто кваліфікація не відповідає обраній роботі і дуже ймовірно є загроза, що їх здобуті професійні знання будуть не достатні для виконання основної роботи через п'ять років і виникне необхідність отримання нових професійних знань. По-четверте, безпека ринку праці. Враховуючи високий рівень безробіття в Україні, існує реальна загроза поповнити ряди безробітних. По-п'яте, гарантії зайнятості. Загрозою є відсутність впевненості в захищеності від несправедливого звільнення, можливості зберегти роботу, а відповідно, заробіток, умови праці та можливості використати професійні навички. По-шосте, безпека умов праці. Для сучасних підприємств загрозою є високий рівень захворюваності, травматизму, робота в умовах з небезпечними механізмами, при підвищеному шумі, високій (низькій) температурі, при небезпечній концентрації хімічних речовин, надмірній вібрації. Сьомою складовою соціальних загроз можна визначити проблему сексуальних переслідувань, які гостро відчувають жінки до 40 років. По-восьме, соціальна справедливість, є мірою, яка пов'язує протилежні вектори суспільного життя, забезпечує баланс інтересів та пом'якшує розв'язання протиріч. Це встановлення справедливої (верхньої, нижньої) межі трудового доходу, чи взагалі її відсутність. Прагнення до соціальної справедливості відчувається при узагальненні його думок щодо встановлення розміру зарплати та переваг при прийомі на роботу залежно від статі, віку, національної належності та громадянства. Тобто, соціально-економічна захищеність особи містить захищеність відтворення, життєвого рівня розвитку, роботи, навколишнього природного і соціального середовища, рівноправності, особистої свободи.

Оскільки неможливо кількісно оцінити ці показники слід використовувати кваліметричні підходи. Концептуальне та науково-методичне удосконалення визначення та виміру соціально-економічної захищеності особи спрямовано на виявлення причин соціального ризику та пріоритетів його подолання, встановлення та використання його прийнятої межі шляхом впровадження в практику управління соціальних стандартів та нормативів. Удосконалення виміру соціально-економічної захищеності особи дозволить підвищити якість соціального управління через відповідне адресне формування та впровадження системи соціальних гарантій на державному, регіональному та виробничому рівнях.

Висновки. Отже, слід констатувати, що забезпечення соціальної безпеки перетворюється у визначальний комплекс заходів, спрямованих на запобігання всьому спектру соціально-економічних загроз суб'єктів господарювання з погляду стану, поведінки та настроїв працівників, соціально-економічна захищеність яких, містить захищеність відтворення, життєвого рівня розвитку, роботи, навколишнього природного і соціального середовища, рівноправності, особистої свободи. За державою залишається

протекторат прожиткового мінімуму, який би забезпечував громадянам споживання на рівні простого відтворення, державні гарантії мінімальних заробітної плати, пенсій, виплат і забезпечення умов їхнього зростання, посилення тенденцій самозабезпечення громадянами високої соціальної мобільності висхідного характеру.

Література

1. Закон України „Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. №964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua
3. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cprg.org.ua/?pr=6&id=175>
4. Мельник О. Україна у структурі регіональної і глобальної безпеки / О. Мельник // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 9(103). – С. 3–12.
5. Поснова Т.В. Механізм функціонування соціальної складової економічної безпеки : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук 08.00.01 "Економічна теорія та історія економічної думки" / Т.В. Поснова. – К. : Держ. ВНЗ "Київський нац. економічний ун-т ім. В. Гетьмана", 2008. – 19 с.

Надійшла 06.09.2011

УДК 316.34

В. С. ТОХТАРОВА
Донецкий национальный университет

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ФАКТОРЫ

Данное исследование фокусирует свое внимание на выявлении проблем, связанных с дифференциацией доходов населения. На основе комплексного подхода и детального анализа, были выявлены различные группы факторов, оказывающих непосредственное влияние на неравенство в доходах.

This study focuses on identifying the causes of differentiation in people's incomes. Based on an integrated approach is a detailed analysis of all the factors that have a direct impact on inequality in incomes.

Ключевые слова: неравенство доходов, экономическая эффективность, социальная справедливость, факторы дифференциации.

В процессе рыночных преобразований экономики возникло большое количество социальных проблем, которые тормозят социально-экономическое развитие стран с трансформирующейся экономикой. Одной из главных проблем, которая стоит перед украинским обществом, является высокая дифференциация доходов населения. Сохранение высокого уровня социально-экономического неравенства доходов населения приводит к социальной напряженности в обществе и не дает возможности выйти на уровень устойчивого социально-экономического развития. Без детального изучения основных проблем и факторов неравенства в доходах населения снижение уровня данного явления не представляется возможным.

Данной проблеме посвящены работы зарубежных ученых: М. Вебера, Е. Дюркгейма, В. Парето, А. Малоу, Т. Парсонса и др. Разные аспекты изучаемого явления освещены в трудах отечественных ученых Волинского Г. [1], Гетьмана Л. [2], Пищулиной О. [3], Скибиной С. [4], Тычиной А. [5], Ярош О. [6], – видя в нем то недостаток социального строя, то двигатель экономического развития.

Целью исследования является выявление и обоснование комплекса причин возникновения неравенства в доходах населения.

В любом обществе одной из основных предпосылок существования дифференциации в доходах является неравное распределение текущих и накопленных материальных и духовных благ между членами общества. Неравенство как результат распределения доходов населения, которое проявляется в разных странах в разных масштабах и на протяжении разных периодов, является сложным экономическим явлением, которое не поддается однозначному трактованию и оценкам.

Проблема неравенства распределения доходов является ключевой в контексте фундаментальной экономической дилеммы «экономическая эффективность – социальная справедливость», то есть рост эффективности означает жертвование справедливостью и наоборот. Это объясняется тем, что с одной стороны, она может служить источником внутреннего импульса к саморазвитию, двигателем экономического развития, а с другой стороны, ее усиление чревато социальными конфликтами в обществе. Высокая степень неравенства может создавать ряд социально-экономических проблем: подрывать стимулы, обострять социальную несправедливость, ухудшать возможности для развития общества и т.п. Поэтому неравенство доходов должно иметь место в жизни общества, но на уровне, позволяющем поддерживать социальную стабильность в стране [7, с. 113].

В ходе исторического развития дифференциация доходов населения вовсе не устраняется, а напротив, приобретает все более сложные и разнообразные формы. Дифференциация населения по доходам